

Marius Laurinavičius*

Hudsono institutas, Vašingtonas, Kolumbijos apygarda, JAV

Putino Rusija: režimo prigimtis ir prieštaravimai**

Šiame straipsnyje apžvelgiama vieša informacija, kuri verčia abejoti tradicine Vladimiro Putino režimo kaip „valdžios vertikalės“ koncepcija, taip pat kvestionuojama prielaida, kad būtent Putinas ir sukūrė šį režimą, o jo kūrimo pradžią reikia sieti su Putino atėjimu į Rusijos valdžią 2000 metais. Straipsnyje bandoma pagrįsti teiginį, kad procesai, pasibaigę tuo, ką dabar vadiname Putino režimu, prasidėjo dar prieš Sovietų Sąjungos žlugimą ir vyko Rusijoje visą vadinamąjį Boriso Jelcino demokratijos laikotarpį. Jie susiję su net pačioje Sovietų Sąjungoje visagale laikytos slaptosios tarnybos KGB planais reformuoti Sovietų Sąjungą, turto išdalijimu Sovietų Sąjungai žlugus ir žmonėmis, kurie buvo arba specialiai rengti minėtam SSRS reformavimui arba patys buvo KGB atstovai, o dabar būtent jie yra išsitvirtinę Rusijos valdžioje. Šio straipsnio tikslas ir yra atskleisti šią Putino režimo prigimtį pusę, kuri gerokai keičia visą įprastą paveikslą.

Įvadas

Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas pastaraisiais metais nesiliauja stebinti Vakarų ne tik vis agresyvesniais veiksmais įvairiose pasaulio vietose, bet ir tuo, kad jo režimas ešą imasi veiksmų, kurie, bent jau remiantis Vakarų logika ir mąstymu, gali jį sužlugdyti¹.

Todėl nuolat kyla klausimas, koks yra galutinis Kremliaus tikslas. Ne mažiau svarbu atsakyti ir į tai, ar tai yra tik paties Putino, kuris galbūt rūpinasi tik savo išlikimu ar net yra atitrūkęs nuo realybės, kaip suformulavo Vokietijos

---

* *Marius Laurinavičius* – Hudsono instituto Vašingtone analitikas. Adresas korespondencijai: 1201 Pennsylvania Avenue, N.W. Suite 400 Washington, DC 20004, USA, tel: + 1 202-974-2400, el.p.: mlaurinavicius@hudson.org.

** Straipsnis parengtas autoriui stažuojantis Europos politikos analizės centre - CEPA (Center for European Policy Analysis), Vašingtone. Šiame straipsnyje pateikti vertinimai ir mintys yra be išimčių tik autoriaus ir niekada negali būti vertinamos kaip CEPA, Hudsono instituto, arba bet kurios kitos analitinės institucijos, su kuria yra susijęs autorius, oficiali pozicija ar analizės rezultatas.

¹ Satler P., „Putin Meets Economic Collapse With Purges, Broken Promises“, *Newsweek*, 6/28/15, <http://www.newsweek.com/putin-meets-economic-collapse-purges-broken-promises-347565>; Kozyrev A.V., Russia's Coming Regime Change, *The New York Times*, July 20, 2015, http://www.nytimes.com/2015/07/21/opinion/russias-coming-regime-change.html?_r=0; Kaylan M., “Putin's Syria Gambit Could Be His Waterloo”, *Forbes*, 30/09/2015.

kanclerė Angela Merkel², politika, ar visos dabartinės Rusijos valdžios sistemos tikslai ir siekiai, kurie kažin ar pasikeistų net Putinui dėl kokių nors priežasčių pasitraukus iš posto.

Norint atsakyti į abu šiuos klausimus, Putino režimo prigimties tyrinėjimas tampa esminiu ir nepakeičiamu bet kurios prielaidos pagrindu. Nepaisant Putino režimo prigimties, sunku tikėtis, jog įmanoma suprasti ir jo veiksmus ir šių veiksmų pagrįstumą.

Galima netgi teigti, kad klaidingas Putino režimo suvokimas gali būti viena pagrindinių priežasčių, neleidžiančių ne tik geriau suprasti, ko siekia Kremlius imdamasis veiksmų, kurie, remiantis Vakarų logika, gali jį sužlugdyti, bet ir bent iš dalies prognozuoti tolesnes šio režimo keliamas grėsmes ir iššūkius Vakarams.

1. Kas Putino režimo sistemoje yra pats Putinas?

1.1. Vakaruose vyrauja valdžios vertikalės koncepcija

Naujasis caras: Vladimiro Putino iškilimas ir valdymas (The New Tsar: the Rise and Reign of Vladimir Putin) – šis garsaus *The New York Times* žurnalisto ir buvusio vieno įtakingiausių JAV analitinių centrų *Wilson Center* bendradarbio Steveno Lee Myerso 2015 metų rudenį išleistos knygos pavadinimas geriausiai iliustruoja, kaip tiek Vakaruose, tiek Lietuvoje iki šiol įsivaizduojama dabartinė Rusijos valdžios sistema, kurioje pats prezidentas Putinas laikomas ne vien jos simboliu, bet ir sistemos kūrėju, vienvaldžiu jos vadovu (arba tiesiog naujuoju „caru“), visų šios sistemos sėkmių ir nesėkmių kaltininku ir net išlikimo garantu.

„Asmenybės nulemia istoriją ne mažiau negu geografija. Ir nėra kitos asmenybės, kuri turėtų tokią lemiamą įtaką XXI amžiaus Europai, kaip Vladimiras Putinas. „Naujasis caras“ yra jaudinantis, nepaprastai išsamus Putino apibūdinimas, kuris labai įtikinamu, beveik šekspyrišku būdu paaiškina, kodėl jis elgiasi taip, kaip elgiasi“³. Taip suformuluotos vienu iš JAV geopolitikos

² Paterson T. Ukraine crisis: Angry Angela Merkel questions whether Putin is ‘in touch with reality’, *The Telegraph*, 03 Mar 2014, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/10673235/Ukraine-crisis-Angry-Angela-Merkel-questions-whether-Putin-is-in-touch-with-reality.html>.

³ Kaplan D., „About The New Tsar“, <http://www.penguinrandomhouse.com/books/220562/the-new-tsar-by-steven-lee-myers>.

guru laikomo Roberto D. Kaplano pagyros Myerso knygai patvirtina pasaulyje vyraujančią požiūrį į Putino režimo prigimtį ir jo veikimo principus.

„Valdžios vertikalės“ koncepcija Rusijos režimą iš esmės apibūdina kaip ištikimybės, lojalumo ir visiško pavaldumo vienam asmeniui sistemą. Joje esą viešpatauja šios sistemos kūrėjas prezidentas Putinas, o visos kitos valdžios grandys sudaro žemyn besidriekiančią piramidę, kurios užduotis tik vykdyti viršūnės (arba „caro“) nurodymus, įgyvendinti jo idėjas. Kurdamas šią sistemą Putinas neva todėl į valdžią atsivedė savo asmeninius draugus ir bendražygius, kurie dabar užtikrina tokios vertikalės funkcionavimą.

„Visi žino, ką jie turi daryti ir kada jie turi tai daryti. Jie taip pat supranta, kad yra atskaitingi asmeniui viršuje – tokia yra ideali Putino sistemos esmė. Tai yra esminis valdžios vertikalės, kurią Putinas, centralizuodamas valstybės aparatą, bandė sukurti pirmajame XXI amžiaus dešimtmetyje, elementas. Žmogus pačioje viršūnėje nurodo misiją ir nustato tikslus. Bet kas kitas nuo viršaus iki pat apačios federaliniame valdžios aparate turi didesnės ar mažesnės atsakomybės ribas, siekdamas šių tikslų. Tas pats taikytina ir regioniniu lygiu“. Tokiais žodžiais valdžios vertikalės apibrėžimą savo knygoje *Mr. Putin: Operative in the Kremlin* dėsto žinomi Rusijos ekspertai Fiona Hill and Cliffordas G. Gaddis⁴.

Tiesa, Vakarų analitikų darbuose galima rasti ir bandymų bent iš dalies abejoti tradicinės „valdžios vertikalės“ koncepcijos realumu, kai kalbama apie konkrečias režimo veikimo detales, arba bent jau kvestionuoti šios sistemos veikimo sėkmingumą. Tokias abejones, ypač nagrinėdamas vadinamąjį Putino ir tuometio prezidento Dmitrijaus Medvedevo tandemą fenomeną, dar 2011 metais suformulavo kitas žinomas Rusijos ekspertas, tuometis NATO gynybos koledžo, o dabar „Chatham House“ analitikas Andrew Monaghanas⁵.

Dar anksčiau, 2010 metais savo išleistoje knygoje dar vienas Vakaruose pripažintas Rusijos ekspertas Richardas Sakwa pateikia labai iškalbingą detalę. Esą politologas, ilgametis Valstybės Dūmos narys ir fondo „Ruskij mir“ vadovas Viačeslavas Nikonovas, kurį pagrįstai galima laikyti vienu Putino režimo „karių“, suskaičiavo, jog „daugiau negu 1800 Putino prezidento dekretų (ne instrukcijų ar paskyrimų, o politiką formuojančių sprendimų) nebuvo įgyvendinti iki to laiko, kol jis paliko postą“⁶ 2008 metais.

⁴ Hill F., Gaddy C. G., *Mr. Putin: Operative in the Kremlin*, The Brookings Institution, 2013.

⁵ Monaghan A. „The Russian *Vertikal* the Tandem, Power and the Elections“, June 2011, https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/19412_0511ppmonaghan.pdf.

⁶ Sakwa R. *The Crisis of Russian Democracy: The Dual State, Factionalism and the Medvedev Succession*, Cambridge University Press, 2011.

Tiek tokios detalės, tiek ir kiti faktai rodantys Putino režimo veikimą, atrodytų, turėtų tapti pagrindu rimčiau suabejoti valdžios piramidės koncepcija ir Putino kaip „caro“ vaidmeniu. Juk žinant, kad „caro“ nurodymai gali būti masiškai nevykdomi pirštūsi dvi alternatyvios prielaidos: arba Putinas vis dėlto nėra vienvaldis „caras“, arba jis mažų mažiausiai labai silpnas „caras“, o to nėra vienas valdžios vertikalės modelio šalininkas neteigia.

Tačiau bent jau Vakaruose šios abejonės iki šiol nebuvo išplėtos iki rimtesnio iššūkio nusistovėjusiai tradicinei Rusijos režimo sampratai.

1.2. Rusijoje „putinocentristiniam“ požiūriui iššūkis mestas jau ne kartą

Kita vertus, pačioje Rusijoje įprastai koncepcijai, jog Putinas yra dabartinės Rusijos valdžios sistemos alfa ir omega, iššūkis pastaraisiais metais mestas jau ne kartą, nors anksčiau, tenka pripažinti, čia taip pat vyravo tas pats „putinocentristinis“ požiūris.

„Karų iniciatoriai ir dalyviai tapo kokybiškai mažiau priklausomi nuo įvairių numanomos „Putino elito konvencijos“, susiklosčiusios pirmojoje pirmojo XXI amžiaus dešimtmečio pusėje, nuostatų. Tarp jų – nuo principo „nėnėšk šiukšlių iš namų“. Putino elitas jau nebevertina savęs kaip visumos, kad tarpusavio konfliktų atvejais apsiribotų išskirtinai metodais ir priemonėmis, kurie nedestabilizuotų visos sistemos. Sistemos destabilizavimas nuo šiol nebėra laikomas per didelę kainą biurokratiniame (korporatyviniame) kare (susirėmime, mūšyje). Tai taip pat tipiškas „persitvarkymo“ simptomas“⁷. Šitaip rašė 2013 metų gruodį savo analitinėje apžvalgoje „FSB⁸ raportas: Rusiški karai: didžiausi biurokratiniai, korporatyviniai, informaciniai konfliktai Rusijoje 2013 metais“ žinomas, anksčiau pačiam Kremlui artimu laikytas Rusijos analitikas Stanislavas Belkovskis.

Nors reikia pripažinti, kad nemažai Belkovskio įžvalgų (ypač apie Rusijos laukiantį dar vieną „persitvarkymo“ laikotarpį) nepasitvirtino, paties režimo aprašymas jau tada sunkiai buvo suderinamas su įprastu „valdžios vertikalės“ įvaizdžiu.

⁷ Белковский С., „Доклад ФСБ: «Русские войны: крупнейшие бюрократические, корпоративные, информационные конфликты в России в 2013 году», М.: 2013, http://slon.ru/russia/doklda_belkovskogo-1035081.xhtml.

⁸ Belkovskis šioje santrumpoje naudoja žodžių žaismą: FSB yra ir KGB įpėdinės Rusijos Federalinės saugumo tarnybos (rus. Federalnaja služba bezopasnosti) ir paties Belkovskio įkurtos institucijos „Stanislavo Belkovskio fondas“ (rus. Fond Stanislava Belkovskogo) santrumpa.

„Rusijos valdžia toli gražu nėra griežta vertikali struktūra, kurią valdo vienas žmogus. „Valdžios vertikalė“ – ne daugiau negu propagandinis antspaudas. Rusijos valdžia – tai klanų ir grupių, kurios konkuruoja tarpusavyje dėl resursų, konglomeratas. Vladimiro Putino vaidmuo toje sistemoje nekinta – tai teisėjo ir tarpininko vaidmuo. Tiesa, įtakingo teisėjo žodis, bent jau konfliktinėse situacijose, kol kas lieka lemiamas. Nuo 2000-ųjų metų dėl įvairių veiksnių susiformavo politinių sprendimų priėmimo stilius, kuris vis labiau primena Sovietų Sąjungos komunistų partijos politinį biurą. Didelę įtaką perėjimui prie šio modelio turėjo valstybinių korporacijų ir politikoje ir ekonomikoje kūrimas. „Politbiuro 2.0“ specifika pirmiausia yra ta, kad jo nariai beveik niekada nesirenka į bendrus posėdžius. Antra, jo narių formalus statusas ne visada atitinka realią įtaką priimant sprendimus. Ir trečia – aplink „Politbiurą 2.0“ susikūrė keletas elitinių grupuočių, kurias sąlyginai galima skirstyti į „jėgos“, „politines“, „technines“ ir „verslininkų“. Šios grupuotės, viena vertus, yra „Politbiuro 2.0“ valdymo atrama, bet, kita vertus, jos nuolat kovoja tarpusavyje dėl įtakos „Politbiurui 2.0“, taip pat ir keldamos savo kandidatus į jį“⁹. Taip savo nuomonę apie tikrąją Rusijos valdžios struktūrą dar anksčiau – 2012 metais, po Putino sugrįžimo į prezidento postą, apibūdino didelį tyrimą atlikęs ir daugiau negu 60 įvairiausių ekspertų ir valdžiai artimų žmonių apklausęs žinomo Rusijos politikos konsultanto Jevgenijaus Minčenkos vadovaujamas centras „Minchenko consulting“.

Rusijos sociologė Olga Kryštanovskaja, ilgus metus tyrinėjanti Putino režimo elitą, teigia, kad net Dmitrijaus Medvedevo prezidentavimo laikotarpiu, kuris Vakaruose dažniausiai laikytas bandymu pasukti Rusiją kitokios politikos ir kitokio valdymo link, nė vienas iš maždaug 75 svarbiausių režimo asmenų, kuriuos jis vadina „kliučeviki“, neprarado savo posto¹⁰.

Tai reikštų, kad sistema liko visiškai stabili net tada, kai išoriškai atrodė, jog Rusija pajudėjo gerokai kitokiu keliu. Nagrinėjant visą Putino režimo sistemą (nes dabar jau turbūt būtų sunku ginčytis, kad Medvedevo valdymas – tik sudėtinė to paties režimo dalis, o ne kažkoks esminis, bet nepavykęs bandymas šį režimą transformuoti), tai dar vienas labai svarbus faktas, kurį reikia prisiminti ieškant atsakymų į iškeltus klausimus.

⁹ Minchenko Consulting Communication Group, “Vladimir Putin’s Big Government and the “Politburo 2.0””, http://minchenko.ru/netcat_files/File/Big%20Government%20and%20the%20Politburo%202_0.pdf

¹⁰ Viktorov I., “The Legacy of Tandemocracy Russia’s political elite during Putin’s third presidency: Interview with the sociologist Olga Kryshstanovskaya”, *Baltic Worlds*, October 18, 2014, <http://balticworlds.com/russia%E2%80%99s-political-elite-during-putin%E2%80%99s-third-presidency>.

Beje, pats žodis „klučeviki“ pasirinktas kaip priešprieša išgalėjusiam „siloviki“, pabrėžiant, kad nepaisant visos įtakos, ne vien tik Putino valdžios vertikalei sukurti pasirinkti ir į valdžią neva paties Putino atvesti saugumo struktūrų atstovai kontroliuoja Rusiją. Sistema yra daug sudėtingesnė, o paties Rusijos prezidento vaidmenį savo 2013 metų balandį (taigi Putinui jau antrą kartą sugrįžus į šalies vadovo postą) paskelbtame straipsnyje žinomas JAV ekspertas Donaldas N. Jensenas apibūdina ne „caro“, o veikiau „lėlių teatro tvarkdario“ (*Puppet Master*) sumaniomis manipuliacijomis (priešprieša „caro“ kietos rankos valdymui), užtikrinančio savo prezidentinę sprendimų priėmimo autonomiją įvaizdžiu¹¹. Prisiminus, kad „valdžios vertikalės“ sistemoje žmogus pačioje viršūnėje (Putinas) nurodo misiją ir nustato tikslus. Bet kas kitas nuo viršaus iki pat apačios federaliniame valdžios aparate turi didesnės ar mažesnės atsakomybės ribas, siekiant šių tikslų, būtų sunku paaiškinti, kam „carui“ dar reikia sumanių manipuliacijų, kad užsitikrintų savo prezidentinę sprendimų priėmimo autonomiją.

2. Ką apie režimo sistemą atskleidžia nuolatiniai elito tarpusavio karai?

2.1. Nuolatinis režimo bruožas, apie kurį diskutuota nuo pat Putino atėjimo į valdžią

Svarbu pastebėti, kad Putino Rusijos sistemos modelis kaip nuolatinė kova dėl išteklių ir įtakos tarp konkuruojančių valdžios grupuočių nėra jokia naujiena. Dabar jau dažniausiai pamirštama, tačiau, nors ir gerokai supaprastinti, dar pirmosios Putino kadencijos metu praėjusio dešimtmečio pradžioje visame pasaulyje dažniausiai diskutuota apie vadinamąją nuolatinę jau minėtų „silovikų“ (jėgos struktūrų atstovų) ir „liberalų“ priešpriešą Rusijoje ir jų kovos rezultatų nulemtus sprendimus¹².

Toks nuolatinis elito karų dėl išteklių ir įtakos (bet ne dėl Putino malonės ar įtakos jam) modelis gerokai prieštarauja valdžios piramidės modeliui ar Putino, kaip „caro“, vaidmeniui. Ypač pripažįstant, kad kova vyksta ir visuomet

¹¹ Jensen D. „Putin the Puppet Master“, Institute of Modern Russia, April 16, 2013, <http://imrussia.org/en/politics/436-putin-the-puppet-master>.

¹² Tsipko A., „Putin's choice: will the siloviki gain revenge on the liberals?“, *Prism*, August 29, 2001, http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=28025&tx_ttnews%5BbackPid%5D=223&no_cache=1#.VjaO7lrls0.

vyko¹³ ne vien dėl sprendimų Rusijos viduje, bet ir dėl šalies užsienio politikos. Pripažįstama, kad Rusijos valstybės kursas net ir užsienio politikos srityje nėra nulėmtas vienasmenių Putino sprendimų¹⁴, kuriais po karo Ukrainoje pradžios esą dabar jau nepatenkinta ar dėl jų net „apimta siaubo“¹⁵ didelė Rusijos elito dalis.

Nors galima teigti, kad koncepcija, jog Putino režimo esmę sudaro nuo-
latinė „liberalų“ ir „silovikų“ kova (arba dabar vadinama „karių“, „prekeivių“ ir „tikinčiųjų“¹⁶ kova), yra gerokai supaprastintas realių procesų Rusijos atspindys, jis bent jau realiau parodo tai, kad sprendimai Rusijoje nepriklauso vien tik nuo Putino.

2.2. Karų aukomis tampa ir Putino sąjungininkai

Dar vienas plačiai paplitęs „putinocentrizmo“ koncepcijos nulėmtas mitas apie Putino Rusijos modelį yra tas, kad visa sistema esą yra paremta asmeniniais personifikuotų šios sistemos galios centrų ryšiais su pačiu Putinu.

Būtent todėl 2015 metų rugpjūtį nuskambėjusi žinia apie ilgamečio „Rusijos geležinkelių“ vadovo, buvusio Putino bendradarbio KGB struktūrose, garsiojo „Ozero“ kooperatyvo nario¹⁷ Vladimiro Jakunino pasitraukimą iš posto buvo

¹³ Staun J. „Siloviki versus Liberal-Technocrats: The Fight for Russia and its Foreign Policy“, Danish Institute for International Studies, <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lang=en&id=35135>, „Russia: Liberals on the Offensive“, Stratfor, 2004. <https://www.stratfor.com/analysis/russia-liberals-offensive>.

¹⁴ Weir F. „Oligarchs out, ‘siloviki’ in? Why Russia’s foreign policy is hardening“, *The Christian Science Monitor*, February 2, 2015, <http://www.csmonitor.com/World/Europe/2015/0202/Oligarchs-out-siloviki-in-Why-Russia-s-foreign-policy-is-hardening>.

¹⁵ Meyer H., Reznik I., Arkhipov I., „Russian Billionaires in ‘Horror’ as Putin Risks Isolation“, *Bloomberg Pursuits*, July 21, 2014, <http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-07-20/russian-billionaires-in-horror-as-putin-risks-isolation>.

¹⁶ Stanovaya T. „A Battle Is Raging for Russian Foreign Policy“, *The Moscow Times*, Nov. 02 2015 <http://www.themoscowtimes.com/opinion/article/a-battle-is-raging-for-russian-foreign-policy-op-ed/541516.html>.

¹⁷ Сетдикова Д., „Непотопляемый член кооператива “Озеро”, *Радио Свобода*, 17.06.2014, <http://www.svoboda.org/content/article/25425252.html>.

sutikta vos ne kaip visą sistemą sukrečianti, o galbūt net pakeisti galinti žinia¹⁸.

Nieko panašaus neįvyko ir atrodo, kad neįvyks. Putino režimas po Jakunino pasitraukimo nė kiek nepakito. Galima netgi teigti, kad Jakunino pasitraukimas, nepaisant to, kad šis žmogus ilgai laikytas artimiausio Putino rato atstovu, yra dar 2013 metais į viešumą iškilusios klanų kovos tarp Jakunino ir „liberaliojo“ sparno Dmitrijaus Medvedevo vyriausybės narių logiška pasekmė¹⁹.

Be to, verta prisiminti, kad tai jau tikrai ne pirmas kartas, kai vadina-mieji Putino draugai arba jo artimo rato atstovai tampa jau minėtų režimo tarpusavio kovų aukomis.

Ryšiausias pavyzdys – kažkada „Putino bankininku“ ir taip pat vienu artimiausio prezidento rato žmonių vadintas Sergejus Pugačiovas. Šis dabar Didžiojoje Britanijoje ar Prancūzijoje nuo Kremliaus besislapstantis oligarchas netgi teigia, kad jis asmeniškai atvedė Putiną į valdžią²⁰. Kiek bendro tokie Pugačiovo teiginiai turi su realybe – atskiros diskusijos klausimas. Tačiau Pugačiovo likimas jau visiškai skiriasi, tarkim, nuo Boriso Berezovskio ar Vladi-miro Gusinskio, kurie bėgti į užsienį buvo priversti todėl, kad metė asmeninį iššūkį pačiam Putinui²¹, arba Michailo Chodorkovskio, kuris ne tik metė tokį pat asmeninį iššūkį Putinui²², bet ir buvo pradėjęs kelti bent jau teorinę grėsmę visai valdžios sistemai Rusijoje, likimų.

Pugačiovas, kaip ir Jakuninas bei daugelis kitų klanų kovose kritusių anksčiau kone asmeniniais Putino draugais laikytų įtakingų Rusijos veikėjų, ne tik nemetė jokie asmeninio iššūkio Rusijos prezidentui, bet ir nebandė pakeisti valdžios sistemos, kaip tai bandė padaryti Berezovskis, Gusinskis ir Cho-

¹⁸ Bershidsky L., „Putin May Be Tiring of His Cronies“, *BloombergView*, Aug 18, 2015, <http://www.bloombergview.com/articles/2015-08-18/putin-may-be-tiring-of-his-cronies>, Reznik I., Arkhipov I. Tanas O., „Putin Said Ready to Revamp Inner Circle as Ally Yakunin Goes“, *BloombergBusiness*, August 18, 2015, <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-08-18/putin-ally-yakunin-to-drop-railway-ceo-job-to-become-a-senator>, Kramer A. E., „Shake-Up in Moscow as Railways Chief, a Putin Friend, Is Reported Ousted“, *The New York Times*, Aug. 17, 2015 http://www.nytimes.com/2015/08/18/world/europe/head-of-russias-national-railway-a-putin-associate-said-to-be-ousted.html?_r=0, Korgunyuk Y., „The unraveling of crony capitalism in Russia?“, *Russia Direct*, Aug 19, 2015, <http://www.russia-direct.org/opinion/unraveling-crony-capitalism-russia>.

¹⁹ Samoškaitė E., Ameliuškinas K. „Rusijoje vyksta keisti dalykai: kas slypi už dūmų uždangos“, *Delfi*, 2015 m. rugpjūčio 27 d., <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rusijoje-vyksta-keisti-dalykai-kas-slypi-uz-dumu-uzdangos.d?id=68835012>.

²⁰ Belton C. “Sergei Pugachev: ‘I personally brought Putin to power’”, *Financial Times*, July 23, 2015, <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/5b24c19a-2ed7-11e5-8873-775ba7c2ea3d.html#axzz3qwcnfj5>.

²¹ Baker P., Glasser S., *Kremlin Rising: Vladimir Putin’s Russia and the End of Revolution*, New York, 2005.

²² Khodorkovsky, “Ten Years Ago Today: Khodorkovsky Dared To Challenge Putin On Corruption”, February 19, 2013, <http://www.khodorkovsky.com/ten-years-ago-today-khodorkovsky-dared-to-challenge-putin-on-corruption>.

dorkovskis. Ir vis dėlto niekuo nenusikaltę asmeniškai Putinui, šie buvę neva artimiausio Putinui rato atstovai, kažkodėl nesulaukė caru dažnai vadinamo lyderio pagalbos ar bent jau užtarimo, nors juos akivaizdžiai puolė bent jau tuo momentu tarsi mažiau Putinui artimi konkurentai, patekę į Rusijoje įprastas elito tarpusavio kovas.

Pavyzdžiui, Pugačiovo verslo imperiją išsidalijo daug kas, tačiau vienas akivaizdžiausių naudos gavėjų – Čečėnijos lyderis Ramzanas Kadyrovas, tiksliau, už Kadyrovo verslą Maskvoje atsakingas Ruslanas Baisarovas²³.

2.3. Įtaka – ne vien tik valdžios postai

Pugačiovo virsmo iš „Putino bankininko“ į režimo bėglį istorija tik dar kartą patvirtina, kad Putino Rusija – tai nuolat tarpusavyje kovojančių klanų, o ne „valdžios vertikalės“ sistema. Tačiau kova vyksta ne tik tarp „silovikų“ ir „liberalų“ arba tarp „silovikų ir „oligarchų“.

Dar 2007 metais apie nuolatinę pačių „silovikų“ klanų kovą savo milžinišką atgarsį turėjusiame straipsnyje dienraštyje *Komersant* atvirai prabilo vieno tuomečių klanų lyderis, Federalinės narkotikų kontrolės tarnybos vadovas Viktoras Čerkesovas. Šis jo straipsnis buvo bene pirmas viešumoje pasklidęs „silovikų“ klanų karų atgarsis.

Putinas tada gerokai apribojo abiejų kariavusių pusių galią, bet labiausiai nukentėjo ir įtaką palaipsniui prarado pats Čerkesovas. 2008 metais netekęs Federalinės narkotikų kontrolės tarnybos vadovo posto jis dar paskirtas į Federalinės ginklų tiekimo agentūros vadovo postą, tačiau 2010 metais pasitraukė ir iš jo.

Tolesnė jo karjera klostėsi ypač netikėtai – 2011 metais Čerkesovas sėkmingai dalyvavo parlamento rinkimuose, bet ne kaip valdžios partijos „Vieningoji Rusija“, o kaip komunistų atstovas. Dabar jis yra Dūmos saugumo ir kovos su korupcija komiteto vicepirmininkas.

Čerkesovo pavyzdys Rusijos klanų sistemos modelį atskleidžia net keliais aspektais. Pirmiausia, dar kartą paneigia mitą, kad šioje sistemoje neliečiami gali jaustis asmeniniai Putino draugai ir bendražygiai. Nes būtent tokie

²³ Смирнов С., Петрова С., „Сергей Пугачев подал иск к России на \$12 млрд как гражданин Франции“, *Ведомости*, 22.09.2015,

[http://www.vedomosti.ru/library/articles/2011/12/12/esli_budet_ploho_obraschus_i_k_kadyrovu](http://www.vedomosti.ru/politics/articles/2015/09/22/609723-advokati-pugacheva-raskrili-detali-iska#/politics/articles/2015/09/22/609723-advokati-pugacheva-raskrili-detali-iska#!%23%2Fboxes%2F140737492434841, Шлейнов Р., „Как устроен бизнес Руслана Байсарова“, <i>Ведомости</i>, 12.12.2011 <a href=).

visada laikytas Čerkesovas, dirbęs su Putinu dar Leningrado KGB ir ilgus metus vadintas artimiausio Putino rato atstovu.

Be to, būtent klanų sistema atskleidžia tai, kad Čerkesovas, net ir praradęs buvusį asmeninį statusą, kurį garantavo aukštos pareigos, išlaiko pakankamą įtaką. Nors šis politiku tapęs buvęs saugumietis nepretenduoja į Minčenkos „Politbiuro“ sąrašą, jis mėgaujasi galia, kuri, kaip teigia tas pats Minčenka, ne visada atitinka jo statusą priimant sprendimus.

Geriausias to pavyzdys – Čerkesovo žmona Natalija Čerkesova vis dar kontroliuoja Rusijos sąlygomis gana liberalias ir vis dar įtakingas žiniasklaidos priemones – agentūrą „Rosbalt“ ir Sankt Peterburgo laikraštį „Peterburgskij Čas Pik“. Šios kontrolės išsaugojimas dar reikšmingesniu ženklu laikytinas dėl to, kad vieną iš labiausiai cituojamų žiniasklaidos priemonių Rusijoje vadinamą agentūrą „Rosbalt“ net buvo bandyta uždaryti pagal Rusijoje įprastą schemą. Agentūra buvo apkaltinta pažeidimais ir teismas priėmė sprendimą atšaukti jos licenciją. Tačiau 2014 metų pavasarį jau po agresijos Kryme, kai Rusijoje prasidėjo nauja spaudimo žiniasklaidai banga, Rusijos Aukščiausiasis teismas atšaukė žemesnių instancijų sprendimus ir grąžino licenciją gana liberalia žiniasklaidos priemone laikomai „Rosbalt“²⁴.

Todėl manyti, kad jau minėtasis Jakuninas prarado įtaką, tikrai gerokai per anksti. Veikiau galima teigti, kad Jakuninas ir jo klanas prarado galimybę savo pozicijas stiprinti per „Rusijos geležinkelius“ ir visus Rusijos mokesčių mokėtojus, o tokią galimybę gavo kitas klanas. Tačiau Jakunino įtaką visiškai menkinti per anksti net ir žinant, jog jis atsisakė tapti ir Federacijos Tarybos nariu, kaip buvo iš pradžių pranešta.

3. Ar gali „valdžios vertikalė“ egzistuoti be aiškių taisyklių?

3.1. Lojalumas Putinui nebūtinai garantuoja saugumą

Viena svarbiausių taisyklių, kurią esą įvedė Putinas, atėjęs į valdžią, buvo laikytas tariamas nerašytas susitarimas, kad oligarchai ir jų sukauptas turtas bus saugūs, kol jie nesugalvos mesti iššūkio Putinui ir visai valdžios sistemai.

²⁴ Kasčiūnas L., Laurinavičius M., Keršanskas V., „Vladimir Putin's pyramid of rule: Who really governs Russia?“, *DELFI by The Lithuanian Tribune*, August 4, 2014, <http://en.delfi.lt/central-eastern-europe/vladimir-putins-pyramid-of-rule-who-really-governs-russia.d?id=65432116>.

Jau minėta, kad kalėjime arba „tremtyje“ užsienyje po Putino atėjimo į valdžią atsidūrė tik tie oligarchai, kurie metė asmeninį iššūkį arba Putinui, arba visai sistemai (Chodorkovskis, Gusinskis ir Berezovskis).

Šiame kontekste gali atrodyti, kad tam tikrus ryškius režimo pokyčius iliustruoja vadinamoji oligarcho Vladimiro Jevtušenkovo byla, kurią spėta praminti „Jukos 2.0“²⁵. Tačiau tokiam vertinimui akivaizdžiai prieštarauja jau minėta bankininko Pugačiovo istorija.

Panašių pavydžių yra ir daugiau²⁶. Tai dar vienas elito karų, o ne Putino valdžios piramidės ir netgi ne jo į valdžią atsivestų „silovikų“ susidorojimo su „oligarchu“ pavyzdys. O kalbant apie elito karus būtina pastebėti, kad net stipriausi Maskvoje įsitvirtinę klanai ne visuomet sugeba apsiginti net prieš regionų elito puolimą.

Jevtušenkovo bylą nuo pat pradžių vertinant ne tariamos Putino valdžios piramidės, o klanų kovos kontekste, buvo galima nesunkiai nuspėti, kad „Jukos byla 2.0“ čia nėra nekvepia, bendrovės „Bašneft“ kontrolės siekia ne dar vienas Putino sąjungininkas ir artimo rato narys bendrovės „Rosneft“ vadovas Igoris Sečinas, o naujasis Baškirijos valdžios elitas. Bylos baigtis, kad „Bašneft“ atiteks valstybei (tiksliau Baškirijos valdžios kontrolei), o Jevtušenkovo neištiks Chodorkovskio likimas, taip pat buvo prognozuota²⁷.

Tačiau tam buvo būtina patį Jevtušenkovą vertinti, kaip nuo pat pradžių savo verslo imperiją KGB klanų pagrindu kūrusį oligarchą, be to, ir dabar priskirtiną vienai galingiausių šalyje valdžios grupuočių, o ne tiesiog paviršutiniškai spręsti, kad ši byla reiškia kažkokį esminį lūžį tarsi būtų sulaužytas nerašytas susitarimas, kad tariamai vienvaldis Rusijos valdovas Putinas nelies stambiojo Rusijos verslo, kol šis bus lojalus valdžiai. Tokia taisyklė paprasčiausiai neegzistuoja. Nėra abejonių, kad nėra vienam oligarchui nėra leidžiama kėsintis į pačią valdžios sistemą arba Putino autoritetą, tačiau lojalumas negali apsaugoti jų nuo tikimybės tapti tarpusavio karų aukomis.

²⁵ „Yukos 2.0?“, *The Economist*, Sep 18th 2014, <http://www.economist.com/news/europe/21618848-arrest-vladimir-yevtushenkov-recalls-mikhail-khodorkovsky-yukos-20>.

²⁶ Laurinavičius M. „The case of Yevtushenkov: One more look at Russia through the prism of clan battles“, *DELFI by The Lithuanian Tribune*, October 23, 2014, <http://en.delfi.lt/central-eastern-europe/the-case-of-yevtushenkov-one-more-look-at-russia-through-the-prism-of-clan-battles.d?id=66186694>.

²⁷ Ten pat.

3.2. Boriso Nemcovo nužudymas Putino vienvaldystės kontekste

Dar vienu visiško Putino režimo taisyklių sulaužymo pavyzdžiu tenka laikyti vieno šalies opozicijos lyderių Boriso Nemcovo nužudymą 2015 metų vasario 27 dieną. Analizuojant šį nužudymą kitų Putino režimo nusikaltimų kontekste iš tiesų galima daug atskleisti apie patį režimą. Tačiau pagrindinė išvada yra ta, kad šiam režimui jau seniai nebėra ribų, kurių jis neperžengė anksčiau²⁸, žudynės tapo šio režimo dalimi, o žmogaus gyvybė – absoliučiai bevertė.

„Valdžios vertikalės“ kontekste viskas daug sudėtingiau. Nesvarbu, ar vertinsime šią žmogžudystę, kaip tiesiogiai užsakytą Putino, kaip iki šiol teigia kai kurie Rusijos opozicijos atstovai, ar, atvirkščiai, kaip iššūkį pačiam Putinui²⁹, vertinant „valdžios vertikalės“ koncepcijos požiūriu, taisyklės šiuo atveju buvo akivaizdžiai sulaužytos.

Jeigu Nemcovo nužudymą užsakė Putinas, kyla klausimas, kodėl suimti įtariamieji yra ne šiaip atpirkimo ožiai, o vieno iš paties Putino patikėtinių laikomo Čečėnijos prezidento Ramzano Kadyrovo aplinkos žmonės. Ir kodėl Putinas kaip vienvaldis „caras“ nesustabdo nuo Nemcovo nužudymo kone atviru tapusio saugumo tarnybų atstovų karo su savo patikėtiniu Kadyrovu³⁰.

Jeigu vis dėlto nužudymas yra iššūkis pačiam Putinui, kaip tai dera su „valdžios vertikalės“ koncepcija ir Putino kaip „caro“ vaidmeniu. Ypač kai nė vienas iš įtakingų režimo veikėjų nebuvo nei nubaustas, nei paprasčiausiai paaukotas ant Putino valdžios stiprinimo aukuro.

O juk iš karto po Nemcovo nužudymo šis nusikaltimas savo galimo poveikio Rusijos ateičiai prasme netgi klaidingai imtas lyginti su Sergejaus Kirovo nužudymu³¹, kuris laikomas vadinamojo Josifo Stalino didžiojo teroro preliudija. Šis klaidingas lyginimas, beje, taip pat, ko gero, yra nulemtas klaidingos prielaidos, kad Putino režimas yra valdžios vertikalė, kur Putinui tenka „caro“ (ar net Stalino) vaidmuo.

²⁸ Laurinavičius M. „Putin's Russia: What did Nemtsov's assassination reveal about the current regime?“, *DELFI by The Lithuanian Tribune*, March 19, 2015, <http://en.delfi.lt/central-eastern-europe/putins-russia-what-did-nemtsovs-assassination-reveal-about-the-current-regime.d?id=67480244>.

²⁹ Ten pat.

³⁰ Dubnov V. „Chechnya's Strongman vs. Moscow's Men in Uniform: What Next?“, Carnegie Moscow center, <http://carnegie.ru/commentary/?fa=59995>.

³¹ Dawisha K., „Nemtsov killing: A chilling historical parallel?“, *CNN*, February 28, 2015, <http://www.cnn.com/2015/02/28/opinion/dawisha-nemtsov-killing>, Sindelar D., „Nemtsov: Kremlin-Watchers Find Eerie Parallel In An 80-Year-Old Murder“, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, March 01, 2015, <http://www.rferl.org/content/russia-nemtsov-kirov-erie-parallel/26876076.html>.

4. Kokia vis dėlto yra Putino režimo prigimtis?

4.1. Esminė transformacija ar tik kitokia oligarchijos ir kleptokratijos forma?

Nors dažniausiai teigiama, kad Putinas iš esmės pakeitė Rusijos valdžios sandarą, palyginti su Jelcino laikais, toks teiginys nėra visiškai tikslus. Dar 2007 metais Danielis Treismanas savo plačiai nuskambėjusiam straipsnyje „Putin’s Silovarchs“³² atskleidė, kad Jelcino laikais įsitvirtinusių oligarchinių valstybės valdymą iš esmės pakeitė tik kitokia jo forma – „silovarchija“.

„Silovarchijos“ – valstybės, kuriose saugumo tarnybų arba ginkluotųjų pajėgų veteranai dominuoja tiek politikoje, tiek versle – egzistavo įvairiose šalyse, tarp jų Pietų Korėjoje ir Indonezijoje. Jos skiriasi nuo paprastų oligarchijų tuo, kad „silovarchai“ gali pasitelkti saugumo struktūras, valstybės prokurorus ir ginkluotąsias pajėgas, kad įbaugintų savo verslo partnerius ar net ekspropriuotų jų turtą“. Taip tada teigė Treismanas.

Tačiau kalbant apie Rusiją šis apibūdinimas teisingas tik iš dalies. Neabejotina, kad buvę ir esami saugumo struktūrų (ir kitų pareigūnų – armijos, milicijos, žvalgybos tarnybų) atstovai dominuoja tiek Rusijos politikoje, tiek versle.

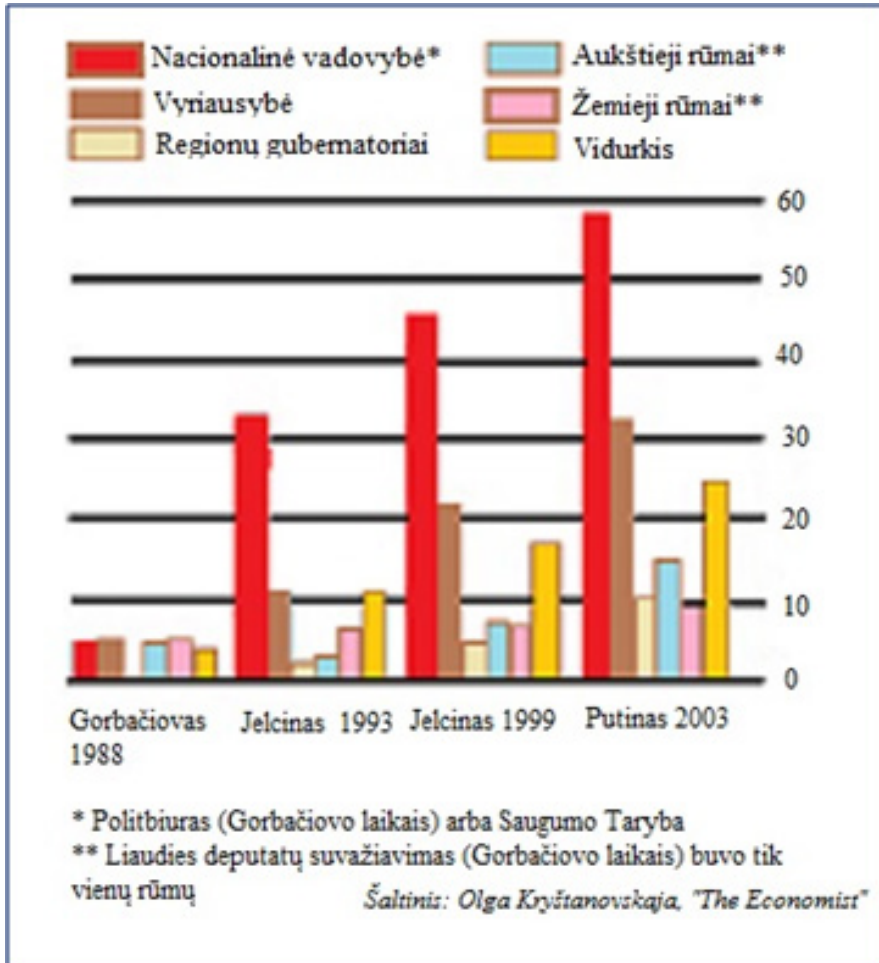
Tačiau taip pat neabejojama, kad valstybės prokurorus, saugumo ir kitas jėgas struktūras tarpusavio kovoms net Jelcino valdymo laikais pasitelkdavo ir iki šiol pasitelkia tiek oligarchai, tiek su saugumo struktūromis esą nenusiję valdininkai (Treismanas iš tokių pirmiausia mini vieną įtakingiausių Jelcino valdymo atstovų Anatolijų Čiubaisą). Beje, svarbu paminėti, kad absoliuti dauguma tų oligarchų ir net nemaža dalis Jelcino valdymo laikotarpiu didelę įtaką turėjusių valdininkų daugiau ar mažiau išsaugojo savo pozicijas ir įsigalėjus „silovarchijai“, nors pagal teorinį modelį bent jau didžioji dalis turėjo užleisti pozicijas „silovarchams“, arba būti jų tiesiog valdomi.

4.2. „Silovikai“ valdžioje atsidūrė jau Jelcino laikais

Tačiau dar įdomesnis ir Putino režimo prigimčiai suprasti svarbesnis yra mitas apie tai, kad būtent Putinas atvedė į valdžią „silovikus“. Šį mitą geriausiai paneigia jau minėtos Kryštanovskajos sudaryta ir britų savaitraštyje *The Econo-*

³² Treisman D. „Putin’s Silovarchs“, 2007, <http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/treisman/Papers/siloct06.pdf>.

mist paskelbta diagrama (žr. 1 pav.), kokią dalį valdžios atstovų „silovikai“ sudarė nuo pat paskutiniojo SSRS prezidento Michailo Gorbačiovo laikų, per visą Jelcino valdymą ir galiausiai pirmuosius Putino valdymo metus iki 2003 metų.

1 pav. „Silovikų“ įsitvirtinimas Rusijos valdžioje
 Žmonės iš karinių / saugumo struktūrų (%) įvairiose valdžios šakose

Ši diagrama akivaizdžiai atskleidžia, kad „silovikų“ įsigalėjimas buvo itin nuoseklus ir proporcingas visą posovietinės Rusijos laikotarpį ir nėra susijęs vien tik su Putino atėjimu į valdžią. Tiesa, kad jau trečiaisiais Putino valdymo metais nacionalinėje Rusijos vadovybėje „silovikų“ buvo beveik 60 proc. Tačiau tiesa ir tai, kad paskutiniaisiais Jelcino valdymo metais Rusijos nacionalinėje vadovybėje „silovikų“ jau buvo beveik 50 proc., o netgi Jelcino valdymo pradžioje 1993-aisiais jų buvo daugiau kaip 30 proc., kai Gorbačiovo valdymo

laikais šis skaičius tebuvo vos keli procentai.

Todėl norint suprasti Rusijos režimo prigimtį reikia žvelgti gerokai giliau. „Putino iškilimas į Rusijos prezidentus buvo įvykių, kurie prasidėjo mažiausiai ketvirčiu amžiaus anksčiau, kai Jurijus Andropovas, buvęs KGB vadovas, tapo Leonido Brežnevo įpėdiniu Komunistų partijos generalinio sekretoriaus poste, rezultatas“. Tai dar 2007 metais buvo pastebėta tikrai išsamioje žurnalo *The Economist* analizėje³³.

Knygoje „*FSB sprogdina Rusiją*“, kurią parašė vėliau Londone poloniu nu nuuodytas čia prieglobstį gavęs buvęs FST agentas Aleksandras Litvinenka ir 1978 metais į JAV emigravęs istorikas Jurijus Felštinskis, taikliai pastebėta apie paties KGB išlikimą po SSRS žlugimo, kuris daug atskleidžia ir apie Putino režimo prigimtį (kaip pastebėjo *The Economist*, šio režimo šaknų reikia ieškoti Andropovo valdymo laikotarpyje).

„Kelių transformacijų ir pavadinimų keitimų serijos, kurią inicijavo pati specialioji tarnyba, tikslas buvo nukreipti smūgį nuo valstybės saugumo tarnybos, kaip struktūros, išsaugoti ne tik pačią organizaciją, nors ir decentralizuotą, bet ir kadrus, archyvus, agentūrą. Milžinišką vaidmenį gelbėjant KGB nuo sutriuškimo suvaidino Jevgenijus Savostjanovas Maskvoje ir Sergejus Stepašinas Leningrade. Ir vienas, ir kitas buvo demokratai ir buvo paskirti tam, kad reformuotų ir kontroliuotų KGB. Tačiau iš tikrųjų ir vienas, ir kitas iš pradžių buvo infiltruoti valstybės saugumo į demokratinius judėjimus, o vėliau jau paskirti į vadovaujamus postus naujojoje specialiojoje tarnyboje, kad neleistų demokratams sutriuškinti KGB. Ir nors daugybė kadrinių ir neetatinių KGB, MB (rus. Ministerstvo bezopasnosti – Saugumo ministerija), FSK, FSB (rus. Federalnaja služba bezopasnosti – Federalinė saugumo tarnyba) darbuotojų bėgant metams pasuko į verslą arba politiką, struktūra iš esmės buvo išsaugota būtent Savostjanovo ir Stepašino dėka. Maža to, jei anksčiau KGB buvo politiškai kontroliuojama partijos, kuri tarnyboms buvo savotiškas stabdis, nes bet kuri rimta operacija buvo vykdoma tik su Politinio biuro pritarimu, tai po 1991 metų MB, FSK, FSB Rusijos erdvėje ėmė veikti visiškai savarankiškai ir nekontroliuojama“. Tokius faktus išdėstė Litvinenka ir Felštinskis jau minėtoje knygoje³⁴.

Prie to reikėtų pridurti, kad vienu įtakingiausių žmonių Jelcino aplinkoje nuo pat jo atėjimo į valdžią Rusijoje laikytas Aleksandras Koržakovas buvo asmeninis Jurijaus Andropovo apsaugininkas. Absoliučios daugumos įtakingiausių Putino režimo atstovų šaknis galima rasti arba pačiame KGB,

³³ „The making of a neo-KGB state“, *The Economist*, Aug 23rd 2007, <http://www.economist.com/node/9682621>.

³⁴ Литвиненко А., Фельштинский Ю., *ФСБ взрывает Россию. Федеральная служба безопасности - организатор террористических актов, похищений и убийств*“, Eesti Päevaleht, 2007, http://www.felshinsky.com/books/FSB/vtoroe_est/FSB.2nd.Rus.Estonia.pdf.

arba struktūrose, kurios pagal Andropovo planą turėjo rengti kadrus Sovietų Sąjungos reformavimui.

Buvusių KGB darbuotojų ir jiems artimų oligarchų pagrindu besikūrusios sistemos formavimasi Jelcino valdymo metais ir paties Putino atėjimą į valdžią jau minėtas istorikas Felštinskis yra apibūdinęs taip: „Buvo kuriama struktūra, kuri turėjo konkuruoti su Koržakovo vadovaujama prezidento apsaugos tarnyba, paralelinė FSB (SB-FSK) struktūrai. Po to Gusinskio, Bobkovo, Lužkovo ir Primakovo konkurentais tapo Putinas, Abramovičius, Berezovskis ir Vološinas. Laimėjo antrieji. Galėjo laimėti pirmieji. Skirtumo nebūtų buvę jokie“³⁵.

Netiesiogiai tokius Felštinskio žodžius viename savo interviu yra patvirtinęs ir pats vienas iš Rusijos oligarchų Berezovskis, kurį daugelis laiko pagrindiniu žmogumi, atvedusiu į valdžią Putiną.

2002 metais, kai jau nuo Putino režimo buvo priverstas slapytis Londone, Berezovskis davė interviu garsiai Rusijos žurnalistei Julijai Latyninai. Kai Latynina paklausė, kodėl, jei Berezovskis jau toks stiprus, jis atsidūrė emigracijoje Londone, o ne Kremliuje, oligarchas prisipažino: „Padariau vieną sisteminę klaidą – galvoju, kad pagrindinė jėga, kliudanti reformoms – tai komunistai. Bet tai – FSB, tiksliau, SSRS KGB“³⁶.

Žurnalistei toks atsakymas nepasirodė įtikimas. Ji ėmė ginčytis, kad panašią idėją minėtoje knygoje „FSB sprogdina Rusiją“ jau kėlė Felštinskis ir Litvinenka, bet Latyninai esą tai neatrodo rimta.

Štai, kaip skambėjo Berezovskio atsakymas į tokius Latyninos samprotavimus: „Ši organizacija išliko kaip dvasios brolystė, nusikaltimų brolystė. KGB buvo sovietų valstybės stuburas, ją sudarė žmonės, kuriuos mokė vykdyti nusikaltimus ir kuriems aiškino, kad tai ne nusikaltimai. Ir šie žmonės niekur nedingo. Taip KGB suskilo į daugelį konkuruojančių grupuočių, veikiančių pagal savo arba svetimus interesus. Tačiau pasirodė, kad dezintegracija buvo paprasčiausia mimikrijos forma. Imkime, pavyzdžiui, Aleksandrą Koržakovą. Šis žmogus buvo asmeninis Andropovo apsaugininkas. Šį žmogų dešimt kartų kiaurai „peršvietė“. Ir jūs manote, kad jis savanoriškai pasiliko su atstatydintu Jelcinu. Aš stebėjau, kaip Jelciną bandė paversti alkoholiku, visišku nuliu. Jūs galvojate, kad tai irgi atsitiktinumas?“³⁷

³⁵ Laurinavičius M., „Putin's Russia. Roots of today's regime date back to KGB under Andropov“, *DELFI by The Lithuanian Tribune*, December 24, 2014, <http://en.delfi.lt/central-eastern-europe/putins-russia-roots-of-todays-regime-date-back-to-kgb-under-andropov.d?id=66748856>; Laurinavičius M., „Putin's Russia. The dangerous illusion of independent and western oligarchs“, *DELFI by The Lithuanian Tribune*, June 19, 2015, <http://en.delfi.lt/central-eastern-europe/putins-russia-the-dangerous-illusion-of-independent-and-western-oligarchs.d?id=68286668>.

³⁶ Латынина Ю. „С пистолетом Путина я зашел в кабинет Примакова“, *Новая газета*, № 35, 20.05.2002, <http://www.novayagazeta.ru/society/16756.html>.

³⁷ Ten pat.

4.3. Atsitiktinumai virsta logiška grandine

Yra daugybė viešos informacijos apie Andropovo sumanytą Sovietų Sąjungos reformų planą, šio plano įgyvendinimui ruoštus kadrus, institucijas, kuriose tai buvo daroma, galų gale Sovietų Sąjungos turto išsidalijimą, dingusius KGB ir Komunistų partijos pinigus, jų plovimą Sovietų Sąjungos žlugimo laikotarpiu, KGB įsitvirtinimą versle³⁸.

Analizuojant visa tai sistemiškai tariaimi atsitiktinumai virsta logiška grandine. Juo labiau, jog tai, kad Andropovo sumanytas SSRS reformų planas iš tiesų egzistavo, kad su juo susiję ir vadinamieji jaunieji reformatoriai iš esmės parėmę valdžią Rusijoje po Sovietų Sąjungos žlugimo, o planą rengė struktūros, kuriose jie dirbo, viešai, nors ir netiesiogiai, patvirtino dabartinės Putino vyriausybės narys ekonominės plėtros ministras Aleksejus Uliukajevas³⁹.

Kartą paklaustas, ar egzistavo asmeniškai Andropovo kuruotas SSRS ekonominės reformos projektas, kuriame dalyvavo visi vadinamieji jaunieji reformatoriai, Uliukajevas atsakė: „Žinoma, kad egzistavo! Tam dirbo svarbiausi mokslinių tyrimų institutai – pirmiausia, Visasąjunginis taikomųjų sisteminių tyrimų institutas, Ekonomikos ir mokslo-technikos pažangos prognozavimo institutas ir panašūs. Tik mūsų „kuratoriai“ nenumatė kokybinių pasikeitimų“.

Akivaizdus faktas – po 1991 metų rugpjūčio pučo žlugimo būtent trys šiuose instituteuose dirbę ekonomistai – Piotras Avenas, Jegoras Gaidaras ir Anatolijus Čiubaisas – staiga užėmė pačius aukščiausius postus Rusijos vyriausybėje. Reikšmingą liudijimą apie Gaidaro, Čiubaiso ir Aveno karjeras dabartinio Rusijos Dūmos deputato Aleksandro Chinšteino knygoje „Kaip žudo Rusiją“⁴⁰ pateikia Jelcino valdymo laikotarpiu vicepremjero pareigas Rusijos vyriausybėje ėjęs Michailas Poltoraninas. Beje, jis po SSRS žlugimo vadovavo specialiai komisijai, tyrusiai uždarus Politinio biuro archyvus ir turėjusiai juos išslaptinti. Pasak Poltoranino, visus tris (ir Gaidarą, ir Čiubaisą ir Aveną) visą laiką kontroliavo KGB. M. Poltoraninas esą archyvuose savo akimis matė tai patvirtinančius dokumentus.

Maža to, Poltoranino teigimu, tarp tų, kurie buvo ruošiami perimti valdžią žlungant SSRS, buvo ne tik Gaidaras, Čiubaisas ir Avenas, bet ir dabar antrą vietą turtingiausių rusų sąrašė užimantis „Alfa group“ atstovas Michailas

³⁸ US House of Representatives, “Russian Money Laundering, Hearing before the Committee on Banking and Financial Services”, September 21, 22, 1999, Earley P. „Comrade J: The Untold Secrets of Russia’s Master Spy in America After the End of the Cold War“, Moscow’s Gold: Soviet Financing of Global Subversion”, *National Observer*, No 40, 1999, http://www.nationalobserver.net/1999_autumn_campbell.htm; Albats Y. „KGB: State Within a State“, London, New York, I.B. Tauris Publishers, 1985.; Laurinavičius (*supra* note 36).

³⁹ Калашникова Н., „Восьмидесятники“, *Itogi*, №12 / 719 (22.03.10), <http://www.itogi.ru/nashe/2010/12/150106.html>.

⁴⁰ Хинштейн А., *Как убивают Россию*, Москва: Олма Медиа Групп, 2007.

Fridmanas, taip pat Berezovskis ir Putinui nepaklusę, todėl sunaikinti oligarchai Chodorkovskis ir Gusinskis.

Kaip toliau formavosi Putino režimas ir ypač kaip ir kodėl jo šaknys glūdi neskaidrioje turto pasidalijimo po Sovietų Sąjungos žlugimo schemose išsamiai aprašyta Karen Dawishos knygoje „Putin's Kleptocracy: Who Owns Russia“⁴¹.

Išvados

Visa ši analizė pirmiausia atskleidžia, kad tradicinė Putino režimo kaip „valdžios vertikalės“ koncepcija prieštarauja realiai Rusijoje vykstantiems procesams arba bent jau yra itin sunkiai su jais suderinama.

Kita vertus, tokia analizė taip pat leidžia teigti, kad Putino režimas pradėjo kurtis gerokai anksčiau negu pats Putinas atėjo į valdžią 2000 metais. Maža to, Putinas buvo tik vienas iš trijų realiausių kandidatų tapti Jelcino įpėdiniu ir tik palankiai susiklosčiusios aplinkybės ir jį rėmusių klanų pergalė prieš konkurentus lėmė, kad jis tapo Rusijos prezidentu.

Tačiau būtina pastebėti, kad kiti du iš minėtų trijų realiausių kandidatų pakeisti Jelciną irgi buvo KGB atstovai – straipsnyje minėtas Stepašinas, kuris, pasak Litvinenkos ir Feltišinskio, asmeniškai išgelbėjo KGB nuo sunaikinimo Sankt Peterburge, ir Jevgenijus Primakovas, kuris prisidėjo prie Andropovo plano reformuoti Sovietų Sąjungą ištakų.

Todėl galima teigti, jog net jeigu Putinas nebūtų tapęs prezidentu, iš tiesų Rusijoje nebūtų daug kas pasikeitę. Turint visa tai galvoje, visiškai kitaip skamba ir Putino žodžiai, ištarti kolegoms iš KGB įpėdinės Federalinės saugumo tarnybos (FSB), prieš pat jam oficialiai perimant Rusijos prezidento postą: „Grupė FSB darbuotojų, pasiūstų su priedanga dirbti Rusijos Federacijos vyriausybėje, sėkmingai įvykdė savo užduotį“.

Negalima teigti, kad Putino režimas yra tiesioginis Andropovo plano įgyvendinimo rezultatas, nes Andropovą kažin ar būtų galima įtarti norėjus SSRS žlugimo, o pats Putinas šį žlugimą yra pavadinęs didžiausia XX amžiaus geopolitine katastrofa.

Tačiau galima pagrįstai teigti, kad KGB, nors, pasak Berezovskio, ir „susikilo į daugelį konkuruojančių grupuočių, veikiančių pagal savo arba svetimus interesus“ nuosekliai ir planingai siekė sugrįžimo į valdžią nuo pat Sovietų Sąjungos žlugimo.

Todėl tiek pati dabartinė klaninė KGB pagrindu susikūrusi Putino reži-

⁴¹ Karen Dawisha, *Putin's Kleptocracy: Who Owns Russia*, Simon & Schuster, 2014.

mo sistema, tiek ir Rusijos tyrinėjimas būtent šiuo aspektu verčia daryti išvadą, kad tarp daugelio Rusijos analitikų, visuomenės veikėjų ir net politikų senokai įsitvirtinęs terminas „kolektyvinis Putinas“ dabartinę Rusijos valdžios sistemą apibūdina daug tiksliau negu valdžios vertikalė.

Tai iš esmės reiškia, kad paties Putino vaidmuo (nors jis tikrai nėra nesvarbus) dažniausiai per daug sureikšminamas, o pačios sistemos, kuri, beje, ir atvedė į valdžią Putiną, – per daug sumenkinamas. Sprendimai šalyje tikrai nėra vienasmeniai, o Putinas iš tiesų yra tik šios valdžios sistemos simbolis, nors, žinoma, tikrai nepraradęs to teisėjo ar tarpininko vaidmens.

Šis „kolektyvinis Putinas“ lemia sprendimus, kurie dažnai tikrai nėra vienareikšmiai ir atitinkantys „valdžios vertikalės“ koncepciją, ne tik Rusijos viduje, bet ir jos užsienio politikoje.

„Kolektyvinis Putinas“ turi Sovietų Sąjungos KGB mentalitą, todėl pagrindinis šio režimo tikslas visuomet buvo ir toliau bus ne tik sugrąžinti Rusijai globalinės galios statusą, tačiau ir įveikti Vakarų, pirmiausia JAV. Todėl agresyvi jo politika neturėtų stebinti. Tačiau priemonės ir taktika, už kuriuos pasisako skirtingi režimo sparnai, gali smarkiai skirtis.

Šio režimo pagrindas yra korupcija ir nusikalstama veikla, nes būtent šiuo pagrindu jis susikūrė. Todėl tikėtis, kad pats režimas judės bent jau vakarietišku verslo standartų ir teisinės valstybės link, būtų naivu.

Tačiau svarbiausia yra tai, kad visa ši analizė rodo, neverta tikėtis, kad šis režimas galėtų kaip nors iš esmės keistis net ir Putinui dėl vienos ar kitos priežasties palikus postą.

Vašingtonas, 2015 metų spalio–lapkritis